

наказання до повного його выздоровлення.

При характеристиці болезней, представляючих небезпеку для здоров'я других осіб, деякі автори відносять до них такі, як: алкоголізм [6, с.372], наркоманія і токсикоманія, обґрунтовуючи свій твердження тим, що «Основами законодавства України об охороні здоров'я» від 19.11.1992 г. ці захворювання віднесені до категорії соціально небезпечних видів.

Думаємо, тут можна погодитися з А.А. Пинаєвим, який вважає, що ці захворювання не можна відносити до категорії таких видів, лікування яких потребує примусового лікування, оскільки алкоголізм, наркоманія і токсикоманія, будучи соціально небезпечними, в той же час не представляють небезпеки для здоров'я оточуючих [5, с.110, 111]. Напевно, доречно буде згадати, що Комітет Конституційного нагляду СРСР своїм Заключенням від 25.10.1990 г. визнав не відповідним Конституції СРСР і міжнародним актам про права людини примусове лікування алкоголіків і наркоманів в лікувально-трудових профілакторіях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Михеев Р.И. Проблемы вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве. - Владивосток: Изд-во ДВГУ, 1983
2. Музика А.А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. - Київ: НАВС України, 1997.
3. Трубников В.М. Нове про суб'єкт злочину // Вісник Нац ун-ту внутр. справ: Спецвипуск: До 10-річчя утворення Національного університету внутрішніх справ. - 2002. - С.110-117
4. Трубников В.М., Васильев А.А. Формула вменяемости и формула невменяемости: их соотношение и значение для уголовной ответственности // Право і безпека. - 2002. - № 2. - С.96-103.
5. Пинаев А.А. Курс лекций по Общей части уголовного права: Кн.2. О наказании. - Харьков: Харьков юридический, 2002. - 194 с.
6. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташис, В.Я. Тація. - Київ-Харків: Юрінком Інтер-Право, 2001. - 496 с.

Поступила в редколлегию 20.06.2003

ТРУБНИКОВ В.М., ЯРОВИЙ А.О. ПРИМУСОВІ МІРИ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ І ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ. ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ, РІШЕННЯ

Розглянуто особливості і сутність правової природи практичного застосування примусових мір медичного характеру і примусового лікування в спеціалізованих установах

TRUBNIKOV V.M., JAROVYJ A.A. FORCED MEASURES OF MEDICAL CHARACTER AND COMPULSORY TREATMENT: PROBLEMS, SEARCHES, DECISIONS

Features and essence of a legal nature of practical application of forced measures of medical character and compulsory treatment in the specialized establishments are considered.

С.С. ТУЧКОВ

Запорізький державний університет

УДК 343.2.01(094)(477)

ВИЗНАЧЕННЯ ПІДРОБЛЕННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Досліджені питання визначення "підроблення" за КК України. Доведено, що як синонімічні до "підроблення" у Особливій частині КК використовуються терміни "підлог", "підробка", "фальсифікація", за аналізом яких доцільним визнано використання у Законі з означеного синонімічного ряду лише терміна "підроблення".

Верховна Рада України 5 квітня 2001 року прийняла новий Кримінальний кодекс, який увібрав у себе найсу-

часніші досягнення науки кримінального права, врахував слідчо-судову і прокурорську практику застосуван-

ня кримінального законодавства. Він, з одного боку, закріпив ряд нових понять, а, з іншого, відмовився від ряду застарілих або тих, що не відповідають сучасним суспільним відносинам та розвитку науки, термінів та інститутів.

Однією з таких новел можна вважати введення в Особливу частину КК терміна "підроблення". Введення означеного терміна не означає, що воно позначає якість нове, невідоме раніше кримінально-правове поняття. Для визначення даного поняття законодавець використовував у КК 1960 р. терміни "підлог" та "підробка". У КК України 2001 р. при опису ознак об'єктивної сторони використовуються усі означені терміни: і підроблення, і підлог, і підробка, а також нововведення кодексу - термін "фальсифікація". Про підлог згадується у ст.158 КК, про підробку - у ст.ст.200 і 290 КК, про фальсифікацію - у ст.ст.221 та 226 КК. Однак у більшості випадків у тих статтях Особливої частини КК, де мова йде про виготовлення фальшивої речі або видозмінення справжньої речі, використовується термін підроблення (ст.ст.160, 215, 216, 318, 358, 366 КК). Ми вважаємо дані терміни синонімами, і у своїй роботі ставимо за мету підтвердити це, дослідити доцільність використання у КК синонімічного ряду "підроблення-підробка-підлог-фальсифікація" та спробувати по можливості з цього ряду вибрати один термін, який би найбільш повно описував явище по фальшуванню чого-небудь та відповідав вимогам, які висуваються до термінів у науці.

Проблеми термінології у юридичній науці приділяється достатня увага. Так, на ці питання у своїх роботах звертали увагу, зокрема, такі вчені, як Н.Ф. Кузнецова [1], В.М. Савицький [2], З.А. Тростюк [3], А.А. Ушаков [4], С.П. Хіжняк [5]. Про невизначеність підходу законодавця до опису процесу підроблення згадується у роботах П.П. Андрушка [6] та М.І. Хавронюка [7].

Почнемо ми з розгляду проблеми єдності термінології кримінального закону, заради чого у науці було сформульоване одне з основних правил законодавчої техніки "одне поняття - один термін" [8; 2, с.191; 1, с.30; 3, с.71-72]. Згідно з цим правилом, одне і теж поняття як у рамках одного нормативно-правового акта, так і у рамках галузі права, повинне визначатися одним терміном; і навпаки, кожний термін повинен означати лише одне поняття.

Порушення правила законодавчої техніки - "одне поняття-один термін", а отже і єдності термінології, є використання у термінологічному апараті Особливої частини КК синонімів. Синоніми - це "слова, що означають назву одного й того ж поняття, спільні за основним лексичним значенням, але відрізняються значеннєвими відтінками або емоційно-експресивним забарвленням (чи тим і тим водночас), або сферою стилістичного використання чи можливостями поєднання з іншими словами" [9, с.249]

В науці є загальноновизнаним, що вживання синонімів є порушенням єдності законодавчої термінології, і їх

використання у законі необхідно звести до мінімуму [4, с.57; 1, с.30; 2, с.30-31; 10, с.83]. Надлишкове використання синонімічних термінів у Особливій частині КК може призвести до порушення законності [1, с.30]. Людина, яка застосовує або виконує закон, не допускає можливості помилок у його приписах, і якщо вона бачить в законі різні знакові сигнали-терміни, то і поступати вона буде намагатися теж по-різному, не підозрюючи, що насправді у всіх цих випадках від неї вимагається однакова поведінка [2, с.35]. І тому завжди важливо звести до мінімуму (в ідеалі до одного) синонімічні терміни. Це стосується і таких синонімічних термінів як "підроблення", "підробка", "фальсифікація", "підлог".

Відносно перших трьох термінів не виникає питань відносно їх повної синонімічності. На цьому наголошується у тлумачних словниках та словниках-синонімів [11, 12, 13]. Однозначно з цього приводу і науковці [14, с.5; 15]. Що ж стосується термінів "підроблення" та "підлог", то з цього приводу немає одноманітної думки серед вчених. Так, Г. Борзенков стверджує, що поняття "підлог" ширше за поняття "підроблення". На його думку поняття "підлог" включає у себе як підробку документів, так і використання підроблених документів [16]. За деякими винятками цієї точки зору додержується і В.О. Навроцький. Він стверджує, що "підлог може бути вчинено шляхом виконання одного з чотирьох суспільно небезпечних діянь:

- 1) внесення до офіційних документів свідомо неправдивих відомостей;
- 2) інша підробка документів;
- 3) складання свідомо неправдивих документів;
- 4) видача свідомо неправдивих документів

Отже, підлог не зводиться до підробки документів, це поняття більш широкого значення" [17]. Т.Л. Сергєєва вважає за необхідне використовувати термін "підроблення" для матеріального підлогу, а "підлог" для інтелектуального [19]. Дещо іншої думки додержуються Г.Ф. Поленов та Б.І. Пінхасов, які наполягають на тому, що термін "підроблення" вживається у тих випадках, коли мова йде про матеріальний підлог, а "підлог" охоплює як матеріальний, так і інтелектуальний підлоги [20, 21]. Окремі науковці вважають за необхідне використовувати термін підлог при опису дій державних службовців або службовців органів місцевого самоврядування, а термін "підроблення" - відносно дій усіх інших осіб [22].

Ми вважаємо, що терміни "підлог", як і "підробка" та "фальсифікація", у КК України є синонімами до "підроблення". Так, пропонувані вище положення не відповідають чинному законодавству. Наприклад, у ч.2 ст.158 КК окремо передбачено дві форми вчинення злочину, це підлог виборчих документів та використання свідомо підроблених виборчих документів. Злочин буде вважатися закінченим з моменту вчинення хоча б однієї з описаних вище дій. Тобто, поняття "підлог" не включає у себе використання підроблених документів. Про-

аналізувавши диспозицію ст.366 КК, у якій використовується термін "підроблення", можна дійти висновків, що підроблення може бути вчинено як за допомогою дій, які характеризують матеріальне підроблення, так і дій, що характерні для інтелектуального. Отже, проведення різниці між підлогом та підробленням за допомогою його поділу на інтелектуальне та матеріальне є невірним.

Інші вчені теж вважають, що фальсифікація, підроблення, підлог, підробка - слова-синоніми. А використання законодавцем різних термінів при опису однорідних складів злочинів можна пояснити лише прагненням знайти найбільш вигідну форму викладення кримінально-правової норми. І така форма, на їх думку, буде виявлятися у тому, що під терміном "підлог" будуть розумітися незаконні дії по відношенню виключно для документів, а "підроблення" - для всіх інших речей матеріального світу [14, с.5-6; 18, с.123]. Можна погодитися з позицією цих вчених, але з деякими уточненнями. Признаючи означені слова синонімами, вони все ж таки роблять спробу надати їм деякий відтінок, забарвлення. Якщо ж проаналізувати положення діючого законодавства, можна дійти висновку, що дані терміни є "повними" синонімами, не мають якогось додаткового смислового навантаження. Так, у КК застосовується термін "підроблення" і до фальшування документів (наприклад, ст.358 КК), "фальсифікація" використовується для опису як підроблення документів (ч.1 ст.221 КК), так і до підроблення інших речей матеріального світу (ст.226 КК); аналогічна ситуація спостерігається і з терміном "підробка" (ч.1 ст.158 та ст.290 КК). Отже, навряд чи можна стверджувати, що зазначені слова обирають у КК якесь додаткове забарвлення. Це слова-синоніми. Однак стверджуючи, що ці слова синоніми, не треба забувати, що їх "спільність не завжди охоплює всі особливості функціонування слова в мові" [10, с.84].

Чим можна пояснити використання синонімів у тексті закону? Синонімія як прийом законодавчої техніки може використовуватися у таких випадках:

1) уточнення смислу певного терміна, думки законодавця;

2) використання синонімів у диспозиціях різних статей Особливої частини КК, щоб надати необхідних відтінків у значенні того чи іншого поняття [3, с.74].

Важко пояснити, чим уточнив смисл певного поняття, або надав необхідних відтінків у значенні того чи іншого поняття законодавець, використовуючи в одних випадках термін "підроблення", а в інших "підробка", "підлог" або "фальсифікація". На нашу думку, у даному випадку ми маємо справу з синонімічною надмірністю, безсистемним їх вживанням

Якщо немає логічних, об'єктивних причин вживання синонімічного ряду, що нами розглядається, то треба вияснити причини їх появи у Особливій частині КК. Однією з причин появи цих синонімів є паралельне вживання власних і запозичених термінів. Так, у нашому

випадку термін "фальсифікація" походить від латинського "falsificatio", що перекладається як "підробка" [24]. Особливо треба зупинитись на використанні русизмів у термінології. Це пояснюється тим, що вітчизняне законодавство вагому частину своєї історії розвивалося поряд із законодавством спочатку Російської імперії, а згодом із загальносоюзним. І це призвело до великої чисельності використання русизмів у термінології. Одним із таких русизмів є термін "підлог", який спочатку широко використовувався дореволюційним законодавством, а потім у кодексах радянської України. Однак, з огляду на те, що Україна вже незалежна держава, і в ній згідно з Законом УРСР "Про мови в Українській РСР" та ст.10 Конституції України діє єдина державна мова - українська, усі нормативно-правові акти повинні бути написані саме українською мовою.

З усього вищесказаного може скластися невірне уявлення, що ми категорично проти іншомовних термінів. Але це не так. Вони мають право на існування, але повинні використовуватися тільки тоді, коли немає українського аналога або, як зазначає З.А. Гростюк, "український термін не буде відповідати вимогам стислості та чіткості" [3, с.92]. У нашому випадку "підроблення" як раз і буде більш чіткішим ніж "підлог". Отже запозичення даного терміну є невдалим. І, як вірно зазначають М. Коржанський та В. Матвійчук, у кодексі "повинна вживатися українська мова без зайвих запозичень" [23].

А взагалі, чи можна уникнути синонімічності у термінологічному апараті? Загальновізнано, що улюбій теорії завжди необхідно звести до мінімуму (в ідеалі до одного) синонімічні поняття [18, 3, с.73; 2, с.31]. Ця необхідність випливає з того, що текст закону повинен бути чітким, зрозумілим, не допускати різного тлумачення його положень. Однак зовсім уникнути синонімічності навряд чи вдасться:

- по-перше, синонімія у правовому регулюванні відіграє важливу практичну роль - уточнює та деталізує волю законодавця [25];

- по-друге, уникнути синонімічності можливо при умові, що кожна нова галузь законодавства народжується "на пустому місці" і для неї розробляється своя термінологія. Однак у реальному житті нова галузь права не виникає із нічого. Вона неминуче сприймає словесну оболонку суміжних галузей зі всіма їх достоїнствами та недоліками, у тому числі і термінологічного характеру [2, с.31]. Навіть, коли нова галузь "не народжується", у нашому випадку кримінальне право - одна з самих древніших та перших галузей права, що запозичує терміни з інших галузей права (особливо це стосується бланкетних норм). Це пов'язано з тим, що у багатьох випадках кримінальна відповідальність настає за найбільш серйозних порушень норм інших галузей права;

- і, по-третє, окрім причин об'єктивного характеру, існують і суб'єктивні причини. А саме - створення так званих індивідуальних термінів окремими вченими чи

науковими колективами [5, с.70].

Однак, все це стосується загального. В окремо ж взятому випадку за відсутності перших двох причин та за умови, що не буде амбіціозного опору зі сторони окремих вчених чи наукових колективів, можна уникнути зайвої синонімічності. Таким окремих випадком якраз і може бути зведення синонімічного ряду "підроблення", "підробка", "підлог" та "фальсифікація" до одного загального терміна - "підроблення".

Висуваючи дане положення ми виходили з тих позицій, що:

- по-перше, саме це слово найбільш точно та повно описує дію, яка полягає у спотворенні істинності будь-якої речі. Тобто, у синонімічному ряду дане слово є стрижневим, домінантним, а отже найбільш чітко визначає основний зміст, властивий членам синонімічного ряду, воно є носієм головних прикмет, спільних усім синонімам ряду [9, с.249].

- по-друге, ми уникнемо двозначності підробки та фальсифікації. Так, ми бачимо, що при тлумаченні слів "фальсифікація" та "підробка" вони мають двояке значення - як дія по підробленню чого-небудь, так і сама підроблена річ [12]. Тобто, може означати і дію, і її результат. Не викликає сумніву, що саме у першому значенні використовуються ці терміни у Особливій частині КК при опису ознак об'єктивної сторони відповідних складів злочинів. Але використання терміна "підробка" у значенні дії при опису ознак об'єктивної сторони не виключає його застосування у КК у значенні підробленої речі. Мова йде про примітку до ст.199 КК, де термін "підробка" використовується саме у цьому значенні. І навіть використовувати у законі двозначний термін, якщо його можливо без будь-яких наслідків для виразу сутності описуваного явища замінити на термін "підроблення". Загалом, будь-який якісний закон по можливості повинен бути позбавлений багатозначних та двозначних слів;

- по-третє, використання терміну "підлог" може викликати плутанину у правозастосовчій практиці. Адже, як ми зазначали вище, інколи під підлогом розуміють саме "підложити", "використати";

- учетверте, ми уникнемо зайвого використання іншомовних термінів, а саме фальсифікації та підлогу;

- вп'яте, використання одного терміну дозволить досягти простоти та ясності викладення закону, що в свою чергу значно полегшить діяльність органів правосуддя [26], а отже і більш правильне застосування закону;

- шосте, наша пропозиція дозволить досягти бажаної для закону формули "одне поняття - один термін".

З огляду на вищесказане ми пропонуємо внести наступні зміни у законодавство.

1. У назві та ч.2 ст.158 КК слово "підлог" та у ч.2 ст.158 КК слово "підробка" замінити на "підроблення".

2. У ч.1 ст.200 КК та у назві і диспозиції ст.290 КК слово "підробка" замінити на "підроблення".

3. У ч.1 ст.221 та у назві ст.226 КК слово

"фальсифікація" - на "підроблення".

4. Ч.1 ст.226 викласти в наступній редакції: "підроблення з метою використання чи збуту вимірвальних приладів чи інструментів, а також збут таких підробок".

До речі, запропоновані нами нововведення не є новими у науці кримінального права. Так, А.В. Іванчин пропонував замінити термін "фальсифікація" на "підроблення" [27]. М.А. Алієва пропонувала замість термінів "підроблення", "підлог", "фальсифікація", "фабрикація" використовувати загальний термін "підроблення документів" [15].

Таким чином, можна зробити висновок, що використання означених синонімів в Особливій частині КК є недоцільним, оскільки кожний з них не має самостійного навантаження, істотно відмінного від того, що несе споріднений термін. Їх використання породжує плутанину, труднощі при тлумаченні норм, де вживаються ці синоніми. З синонімічного ряду "підроблення" - "підробка" - "фальсифікація" - "підлог" необхідно вибрати якийсь один, що точно та повно охоплював би обсяг та зміст поняття. Ми вважаємо, що з цього ряду слід вибрати термін "підроблення".

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецова Н. Эффективность уголовно-правовых норм и язык закона // Социалистическая законность. - 1973. - № 9. - С.29-33.
2. Савицкий В.М. Язык процессуального закона (вопросы терминологии). - М.: Наука, 1987. - 288 с.
3. Тростюк З.А. Понятийний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України. Монографія. - К.: Атіка, 2003. - 144 с.
4. Ушаков А.А. Каким должен быть язык уголовного закона // Социалистическая законность. - 1974. - № 10. - С.57-58.
5. Хижняк С.П. Правовая терминология и проблемы ее упорядочения // Правоведение. - 1990. - № 6. - С.67-71.
6. Андрушко П.П. Законодавча техніка кримінального кодексу України 2001 року та її вплив на тлумачення його норм // Новий кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: Матер. міжнар. наук.-практ. конф.; Харків, 25-26 жовт. 2001 р. /Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. -К.-Х.: Юринком Інтер, 2002. - С.24-30.
7. Хавронюк М. Термінологічні вади нового Кримінального кодексу України // Підприємництво, господарство і право. - 2002. - № 6. - С.77-81.
8. Кострова М.Б. О "языковом" толковании уголовного закона // Изв. ВУЗов: Правоведение. - 2002. - № 3. - С.136-149.
9. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. -К.: Вища школа, 1985. -363 с.
10. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія /За заг. ред. І.К. Білодіда. -К.: Наук. думка,

1973 –434 с.

11. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: Азбуковик, 1998 –914 с.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел –К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001 –1440 с.

13. Александрова З.Е. Словарь синонимов русского языка. – М.: Рус яз., 1989. –495 с.

14. Шаталов А.С., Ваксян А.З. Фальсификация, подделка, подлог. (науч.-популярное изд-ние). – М.: Лига Разум, 1999. –160 с.

15. Алиева М.А. Уголовно-правовая борьба с подделкой документов: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 –Баку, 1973. –21 с.

16. Борзенков Г. Мошенничество и подлог // Советская юстиция. –1964. –№ 15. –С.19.

17. Навроцкий В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій –К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. –771 с.

18. ЩигOLEV Ю.В. Понятие и основные элементы подлога документов // Правоведение. –1998. –№ 1. –С.116-123.

19. Сергеева Т.Л. Борьба с подлогами документов по советскому уголовному праву –М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1949. –146 с.

20. Поленов Г.Ф. Ответственность за похищение, подделку документов и их использование. –М.: Юридическая литература, 1980. –72 с.

21. Пинхасов Б.И. Защита документов по советскому праву. –Ташкент: Изд-во “Узбекистан”, 1976. –200 с.

22. Пикуров Н.И., Букалерева Л.А. Подлог и другие преступные посягательства на официальный документооборот: Учеб. пособие. –Волгоград: ВА МВД России, 2001. –116 с.

23. М. Коржанський, В. Матвійчук Про концептуальні засади нового Кримінального кодексу України // Право України. –1995. –№ 2. –С.22-23.

24. Словник іншомовних слів /Укладачі С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. –К.: Наукова думка, 2000. –664 с.

25. Законодательная техника: Науч.-практ. пособие. –М.: Городец, 2000. –272 с.

26. Шляпочников А.С. Толкование уголовного закона. –М.: Госюриздат, 1960. –240 с.

27. Иванчин А.В. Уголовно-правовые конструкции и язык уголовного закона // Нормотворческая и правоприменительная техника в уголовном и уголовно-процессуальном праве. –Ярославль, 2000.

Надійшла до редколегії 28.06.2003

ТУЧКОВ С.С. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОДДЕЛЬНОСТИ ПО УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Исследованы вопросы определения поддельности по УК Украины. Доказано, что как синонимические к «поддельный» в Особой части УК используются термины «подлог», «подделка», «фальсификация», из анализа которых целесообразным признано использование в Законе из обозначенного синонимического ряда лишь термина «поддельный».

TUCHKOV S.S. DEFINITION OF FALSENESS UNDER THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Questions of definition of falseness on CC Ukraine are investigated. It is proved, that as synonym to "counterfeit" in Special parts CC are used terms "forgery", "fake", "falsification" from which analysis expedient use in the Law from the designated synonym lines only the term "counterfeit" is recognized.

O.V. US

Национальная юридическая академия Украины им. Ярослава Мудрого

УДК 343.237

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПОДСТРЕКАТЕЛЬСТВО

Рассмотрены проблемы неудавшегося подстрекательства, его понятие и признаки, а также спорные вопросы ответственности и квалификации действий лиц при неудавшемся подстрекательстве.

В следственной и судебной практике нередко встречаются случаи, когда усилия подстрекателя, на-

правленные на склонение соучастника к совершению преступления, оказываются безрезультатными. В науке